

ЗАРУБІЖНА ЛІТЕРАТУРА В ШКОЛАХ УКРАЇНИ

9 • 2019

Сьогодні в номері

- ◆ Форум видавців – 2019
- ◆ Мовний код педагога ХХІ століття
- ◆ Уроки літератури як інтермедіальні студії
- ◆ Орієнтовне поурочне планування для 11 класу
- ◆ Волл-пейперські технології, або сучасні стіннівки з літератури
- ◆ Творча майстерня учителів ЗЛ «Навчаючи учусь»: матеріали до уроків вивчення поезії доби Просвітництва
- ◆ Інтелектуальна гра «Що? Де? Коли?» на уроці та в позаурочний час
- ◆ Вивчаємо твір Милорада Павича «Скляний равлик»
- ◆ Інтермедіальний дискурс: література і кінематограф
- ◆ Натхнення до уроків шукаємо в мандрівках

Наш
індекс
90230

Зарубіжна література в школах України

№ 9, ВЕРЕСЕНЬ 2019

Свідоцтво про ДР Серія КВ № 16666-5238 ПР

ЗАСНОВНИКИ:

Прикарпатський національний
університет ім. Василя Стефаника
та ТОВ «Антросвіт»

Головний редактор
Дмитро Лебедь

Відповідальний секретар
Валентина Rogozinska

РЕДАКЦІЙНА РАДА:

Н.М. Бібік, д. пед. н.
Г.В. Бітківська, к. пед. н.
А.І. Богосвятська, к. філол. н.
О.І. Бульвінська, к. пед. н.
Є.М. Васильєв, к. філол. н.
М.С. Вашуленко, д. пед. н.
В.В. Гладишев, д. пед. н.
Р.Б. Голод, д. філол. н.
А.І. Гурдуз, к. філол. н.
С.О. Жила, д. пед. н.
З.В. Кирилюк, д. філол. н.
Ю.І. Ковбасенко, к. філол. н.
І.В. Козлик, д. філол. н.
М.Г. Кудрявцев, д. філол. н.
А.М. Мартиниць, к. пед. н.
Т.П. Матюшкіна, к. пед. н.
В.М. Назарець, к. філол. н.
Д.С. Наливайко, д. філол. н.
О.М. Ніколенко, д. філол. н.
Р.Р. Петронговський, к. пед. н.
А.Л. Ситченко, д. пед. н.
О.В. Слоньовська, к. філол. н.
К.В. Таранік-Ткачук, к. пед. н.
С.І. Хороб, д. філол. н.
Р.Ш. Чілачава, д. філол. н.
Л.М. Шкаруба, к. філол. н.
Л.П. Юлдашева, к. філол. н.

Методисти:

К.Н. Баліна, Н.І. Белей,
О.П. Борківська, О.О. Гузь, Л.С. Зіневич,
І.О. Ткач, І.А. Хроменко, І.Г. Ціко

Літературний редактор
Ірина Мокреєва

Веб-сайт: ZL.KIEV.UA

050-93-717-78

E-mail: antrosvit@ukr.net

Індекс видання 90230

ЗМІСТ

Педагогічна хроніка

Міжрегіональний круглий стіл
«Зарубіжна література в Новій українській школі»
за участі авторського колективу під керівництвом
професора Ольги Ніколенко. 2

На допомогу вчителю

Дарія Лукьяненко, Анастасія Кузнєцова.
Мовний код педагога XXI століття. 3

Учитель – учителеві

Єва Денисенко. Інтермедіальний дискурс:
література і кінематограф (5 клас). 6

Ірина Ткач. Уроки літератури як інтермедіальні студії. 8

Софія Корнійчук. Фрагмент науково-дослідницької роботи
члена МАН. 13

11-й клас – на відмінно!

Ольга Гузь. Орієнтовне поурочне планування для 11 класу
Уроки № 16-17, 25-28. 14

Фахові проблеми

Анна-Марія Богосвятська. Волл-пейперські технології,
або сучасні стіннівки з літератури. 32

Творча майстерня учителів ЗЛ «Навчаючи учусь»

До уроків вивчення поезії доби Просвітництва у 9 класі:
Й.Гете «Вільшаний король», «Травнева пісня», «Прометей»
та Ф.Шиллер «До радості». 36

Розумні та кмітливі

Лариса Ціпов'яз. Інтелектуальна гра «Що? Де? Коли?»
на уроці та в позаурочний час. 40

Конкурс «Моя ТОП-тема уроку зарубіжної літератури»

Ірина Мосійчук. Твір Л.Уліцької «Паперова перемога»
Урок позакласного читання. 46

Світлана Бойко. Вивчаємо роман Вальтера Скотта «Айвенго».
Інтегрований урок:
зарубіжна література і музичне мистецтво 50

Оксана Кудінова. Образ Хлестакова та його динаміка
за п'єсою М.В.Гоголя «Ревізор». 52

Марина Ільяшенко. «Кожен з нас має багато майбутніх.
Ми обираємо лише одне». Урок за оповіданням Милорада
Павича «Скляний равлик» 11 клас. 54

Нахнення до уроків шукаємо в мандрівках

Леся Сич. Подорожуйте, бо мандри змінюють людей! . . . 64

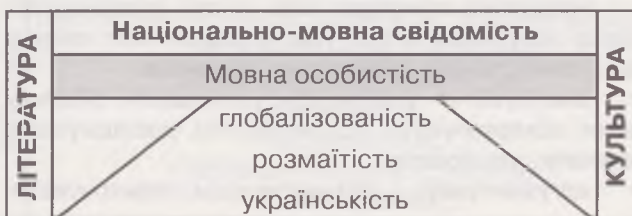
Мовний код педагога ХХІ століття

Сьогодні мовні питання виходять за межі наукової галузі лінгвістики, адже, за мовознавчою концепцією Світлани Ермоленко, необхідним є «гармонійне поєднання трьох складників: грамотності, лінгвістичного мислення і національно-мовної свідомості» [7, с. 77].

Предмет «Зарубіжна література» має унікальний потенціал, необхідний для формування «мовної особистості освітянина», тобто «високоосвіченої особистості, яка досягла високого рівня мовної свідомості та має ґрунтовні й різносторонні мовні знання, досконало володіє нормативним мовленням, виявляючи лінгвокреативність, глибоко поважає українську мову й характеризується сформованою українськомовною стійкістю, демонструє потребу нею користуватися, здатна її берегти, відновлювати, тобто відзначається високою національно мовною свідомістю й гідністю» [9, с. 190].

У «Словнику міжкультурної комунікації» Флорій Бацевич подає таке визначення терміна «мовний код»: «сукупність засобів мови, що використовуються у комунікації і характеризуються певною однорідністю (літературна мова, соціальні чи територіальні діалекти тощо)» [3]. Для визначення складників мовного коду сучасного педагога варто врахувати й потрактування терміна «код»: «Код (фр. code – умовне скорочення) – система умовних знаків, правил передачі інформації каналами зв'язку (комунікації) у відповідності з їхніми технічними, соціально-культурними особливостями і функціями. У випадках міжособистісного та міжкультурного спілкування К. виступають засоби певної ідіоетнічної мови, мови міжнаціонального й міжнародного спілкування, а іноді штучні мови» [3]. Безперечно, на шкільних заняттях безпосередньо міжнаціональне спілкування відбувається за певних умов, проте уроки літератури є унікальним засобом для розширення діапазону мовного коду саме завдяки текстам, що репрезентують різні мови й культури.

Наведені потрактування беремо за основу для конкретизації мовного коду сучасного педагога та визначення його складників, які розглянемо на прикладі лексичних засобів. Пріоритетного значення набуває українськість (ширше – національно мовна домінанта), що має збалансовано поєднатися з глобалізованістю як невід'ємною вимогою сьогодення. Вагоме значення має й розмаїтість, що дозволить педагогові зробити найбільш оптимальний вибір між питомим і світовими тенденціями. Наводимо загальну схему мовного коду педагога ХХІ ст.

Так, українськість можна проілюструвати добірною питомих слів, що не мають відповідників в інших мовах світу, а їхнє значення можна пояснити лише описово. Наприклад, «обіруч» – узявшись за руки, разом, обома руками, по обидва боки; «витребеньки» – так можна сказати про всі ваші примхи та забаганки, логічне пояснення яким важко знайти (за матеріалами розважально-пізнавального сайту coma.in.ua).

У такому контексті важливою є роль зарубіжної літератури, адже в мові кожного народу є аналогічні приклади, а сучасні видавництва, популяризуючи творчість раніше невідомих авторів (за даними Видавництва Старого Лева: Ібен Акерлі – норвезька письменниця; Рімантас Кміта – литовський письменник), розширюють цей діапазон, дозволяючи пізнавати особливості культури різних народів світу. До того ж потребують уваги й різні переклади творів, передбачених програмою предмета «Зарубіжна література». Наприклад, згадане Видавництво Старого Лева 2017 року опублікувало «Старого і море» Ернеста Гемінґвея «у класичному перекладі Володимира Митрофанова із глибокими та самобутніми ілюстраціями Слави Шульц» [11]. Уваги потребують і переклади творів, уперше введених до програми вивчення зарубіжної літератури в 10–11 класах. Зокрема про складнощі перекладу текстів лауреата Нобелівської премії 2011 року Тумаса Транстремера пише сучасний український письменник, видавець Іван Андрусак: «Як на мене, справа в тому, що в нас немає культури перекладу верлібру, ба більше – ця поетична форма (попри те, що її свого часу культивував ще Іван Франко) донедавна в нашій поезії була здебільшого лише принагідною, тоді як у Європі протягом практично всього ХХ століття поети писали переважно верлібром – вільним віршем, який не має звичного для нашої «шкільної програми» віршованого розміру чи неодмінної рими, а базований на власному внутрішньому ритмі й оригінальній образній системі» [2].

У педагогічній парадигмі окремим напрямом як наукових студій, так і методичних пошуків є доцільність використання слів іншомовного походження, зокрема англіцизмів. Сьогодні більш поширеними є саме запозичення, адже новинки завжди привертають увагу. Водночас варто пам'ятати, що, по-перше, форма має збігатися зі змістовим наповненням; по-друге, якщо є адекватний українським відповідник, то треба надати перевагу саме йому, наприклад, на позначення тих чи інших освітніх заходів, нових ролей учителя. Так, популярними є різні челенджі. У рамках предмета «Зарубіжна література» доцільно провести читацький або літературний челендж, що в перекладі з англійської означає «виклик» (найчастіше самому собі). Користувачі сайту «Словотвір» запропонували 10 відповідників: виклик, випробування, духоборство, zakład, звитяга, іспит, клопіт, насильство, наснага,

змага [10]. Очевидно, що найдоцільніше замінити челендж на «виклик», адже саме таким є перше значення цього слова за «Англо-українським словником» (укладач М.І. Балла). А формат виклику може бути найрізноманітнішим: читання за категоріями (упродовж року прочитати програмові книги й вибрані самостійно; читання за рекомендаціями тощо); читання певної кількості сторінок щодня; читання впродовж визначеного часу тощо.

Така ж ситуація зі зловживанням словом «бук-кроссинг». Обмін книгами завжди актуальний, але буккросинг має чіткі правила, про які йдеться у відповідній статті вільної енциклопедії «Вікіпедія»: «(англ. Bookcrossing) – хобі та громадський рух, що діє за принципом соціальних мереж і близький до флешмобу. Буккроссинг – це процес звільнення книг. Людина, прочитавши книгу, залишає («звільняє») її у громадському місці (парк, кафе, поїзд, станція метро), для того, щоб інша, випадкова, людина могла цю книгу знайти та прочитати; та у свою чергу повинна повторити процес. Спостереження за «подорожжю» книги здійснюється через спеціальні сайти в Інтернеті. <...>. В українському перекладі, рух буде мати назву книгооберт. *Просто обмін книгами без реєстрації книг на спеціальному сайті – не вважається буккроссингом*» [4] (курсив наш). Отже, інтернет-реєстрація – умова, за якої обмін книгами (книго-обмін, книгобмін) перетворюється на *книгооберт*. Акцентуємо увагу саме на українському відповіднику, що, на нашу думку, потребує уточнення, адже, за «Великим тлумачним словником української мови», «оберт – повне коло руху чого-небудь навколо власної осі» [5, с. 802].

Варто розрізняти й такі формати заходів, як воркшоп і майстер-клас, які часто використовують як слова-синоніми. Проте дослівний переклад слова «воркшоп» – «робоча майстерня» – дозволяє зрозуміти суттєву відмінність між цими заходами: у майстерні учасник працює самостійно (під керівництвом), а на майстер-класі фахівець демонструє свою майстерність в організації, проведенні, виготовлення чогось. Отже, відкритий / показовий урок – майстер-клас, а, наприклад, безпосередньо підготовка до уроку, планування його, виготовлення дидактичних матеріалів можуть стати майстернею (воркшопом). Необхідно врахувати, що визначивши формат заходу як воркшоп, неприпустимими є доповіді, мінілекції та інші види моновиступів. Окрім того, хибним є проведення й подальше звітування про роботу майстерні, організовану в кілька етапів, із-поміж яких виокремлюють майстер-клас або ж тренінг. Варто пам'ятати, що кожен із форматів має свої особливості та є цілком самодостатнім.

Актуальним є українськість для визначення нових ролей учителя. Зупинимося на одній із них, а саме: фасилітатор від англійського facilitate – полегшувати, допомагати, сприяти, просувати [1, с. 391]. Отже, виконуючи роль фасилітатора, педагог залучає учнів до повноцінної участі в уроці й ширше – в освітньому процесі, сприяє налагодженню взаєморозуміння, стимулює прийняття взаємовигідних рішень і почуття загальної відповідальності. Можемо констатувати, що від часу першої публікації «Концептуальних засад реформування середньої школи» (2016 р.), більш знаної як Концепція Нової

української школи, слово «фасилітатор» і реалізація цієї ролі стали звичними. Тому можемо вести мову про такий складник мовного коду педагога, як глобалізованість. Користувачі згаданого вище сайту «Словотвір» пропонують такі заміники: «посередник», «напрАвниця, напрАвник». На нашу думку, більше занепокоєння викликають похідні від слова «фасилітатор», як наприклад, «фасилітарня», що, за визначенням сайту Національної асоціації фасилітаторів України, означає зустрічі спільноти фасилітаторів з метою дослідження інструментів, технік, методів тощо. Вважаємо, що такий новотвір є мовним покручем, оскільки до англіцизму, який до сьогодні не зафіксовано в словнику іншомовних слів, штучно приєднано український суфікс.

Розмаїтість як компонент мовного коду сучасного педагога забезпечує синонімічне багатство української мови. Синоніми – слова близькі або однакові за значенням – є невичерпним джерелом урізноманітнення, підвищення виразності мови, що дозволяє уникати одноманітності, монотонності, повторів. Вибравши конкретний відтінок значення слова, можна уточнити, виділити, підсилити, тобто висловити думку якнайдоречніше. Однак Олександр Пономарів зауважує, що «...не всі мовці як належить використовують цю лексичну особливість української мови. Досить часто перевагу віддають якомусь одному слову з синонімічного ряду, причому не найкращому. Причини тут різні: недостатній рівень володіння рідною мовою, вплив інших мов, невиваженість у доборі засобів мовного спілкування» [8, с. 38].

Цікавими й корисними стануть ці знання на заняттях гуманітарного напрямку, зокрема на уроках зарубіжної літератури, де слово має неабияку силу впливу.

Практичний словник синонімів української мови нараховує близько 17000 синонімічних рядів. Так, найбільшу кількість близьких чи однакових за значенням слів має дієслово «говорити» – 130. Серед них форми різних стилів й емоційного забарвлення: від урочистого «ректи» до просторічного «п'ятякати». Колоритними є дієслова «виціджувати» (неохоче, недбало); «герготати» (голосно, нерозбірливо, незрозуміло розмовляти, галасувати); «лепетати» (говорити нерозбірливо, неправильно – про дитячу мову); «подейкувати» (передавати чутки, поголоски); «цвенькати» (мовою, у якій часто чуються звуки [ц] і [дз]); «шипіти» (вживаючи шиплячі звуки замість свистячих або притишеним, здавленим голосом); «щебетати» (перев. про жінок і дітей – швидко і жваво) [6].

У професійному спілкуванні вчителі й учні можуть використати стилістично нейтральні лексеми усної й писемної форм мовлення: мовити, вести річ (мову), казати, розказувати, висловлювати, розповідати, оповідати, розмовляти, промовляти, викладати, обговорювати.

Наведемо приклади слів, часто вживаних на уроці зарубіжної літератури, із варіантами лексичних, стилістичних, абсолютних синонімів:

- *аналізувати* – розглядати, розкладати, обдумувати, обмірковувати, обговорювати, досліджувати, вивчати, студіювати;
- *аргументувати* – обґрунтовувати, переконувати;

* **відомий** – знаний, загальновідомий, популярний, славетний, видатний, звісний, визначний, визнаний, заслужений, великий, чільний, знаменитий, знаменний, високий, авторитетний, важливий, вагомий, ваговитий;

* **героїзм** – героїство, лицарство, молодецтво, самовідданість, мужність, героїчність, героїка, відвага, хоробрість, мужність, відважність, безстрашність;

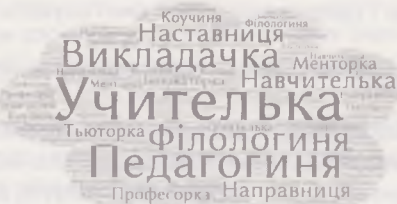
* **гуморист** – сміхотворець, сміхотвор, сатирик, веселун, сміхотун, сміхун, жартівник, жартун;

* **дізнатися** – з'ясувати, довідатися, встановити, визначити, висвітлити, показати;

* **майстерний** – удатний, умілий, досвідчений, мисливий, вправний, досконалий, мистецький, мудрований, філігранний, тонкий, витончений, віртуозний;

* **оголошувати** – оповіщати, виголошувати, доводити до відома, повідомляти, оприлюднювати, зачитувати, проголошувати, нарікати, обрікати, називати, окликати, виносити, висловлювати, складати.

Значну кількість синонімів можна дібрати до слова «вчитель». У різні часи його називали по-різному, а сьогодні, зважаючи на тенденції розвитку української мови в XXI столітті, варто додати й фемінітивні форми.

Необхідно

звернути увагу на уникнення небажаних повторів під час зв'язного монологічного висловлення або виступів дискусійного характеру на уроці й у позакласний час. Так, досить часто можна почути фразу «я вважаю» як спосіб оформлення тези, аргументів і висновку. Натомість у таблиці 1 пропонуємо синонімічні ряди варіантів формулювання цих складових.

Таблиця 1

Теза	Я вважаю / думаю / Я переконаний / переконана... Я впевнений / впевнена... Я погоджуюся... Мені здається, що... На мою думку,... На моє переконання,...
Аргументи	Я так вважаю, тому що... Аргументом на користь моєї думки може бути те, що... Моє переконання ґрунтується на тому, що... По-перше..., а по-друге,... Доказом цього є... Переконливим є той факт, що...
Приклади	Наприклад, ... Прикладом цього є... Яскравим прикладом може слугувати... За приклад можна взяти... Не можна не згадати... Хочу проілюструвати...
Висновок	Отже, ... Підсумовуючи, можна зазначити / зробити висновок... Висновком може слугувати... У висновку хочу сказати, що... Висновуючи,... Підсумовуючи, ... Підбиваючи підсумок, зазначу... Узагальнюючи,...

Одним із чинників мотивації до навчання є схвалення й заохочення учнів. Оригінально й індивідуально можна оцінити їх, використавши чималий синонімічний ряд прислівників:

– Ти виконав / виконала завдання чудово, прекрасно, блискуче, вдало, дуже добре, на відмінно, неймовірно, прегарно, дивовижно, надзвичайно, неперевершено, неповторно, незрівнянно, майстерно.

Відзначити кожного по-особливому педагогові допоможуть контекстуальні синоніми, наприклад: влучна відповідь; яскраві аргументи; переконливі докази; досить вдало; значно краще; так тримати; бездоганно; я знав / знала, що ти зможеш це зробити; ти швидко вчишся; це твоя перемога; маю честь бути твоїм учителем; ти робиш це дуже спритно / вправно / прудко / швидко.

Отже, мовний код сучасного педагога має відповідати вимогам часу та репрезентувати в будь-якій ситуації спілкування особистість, компетентну у своїй фаховій діяльності й наділену високим рівнем загальної культури. Сукупність засобів мови, якими щодня послуговується освітянин, перетвориться на мовний код лише за умови глибокого розуміння значущості гармонійного поєднання й активного використання кожного з його складників – від українськості до глобалізованості.

Список літератури:

1. Англо-український словник: у 2 т. / склав М. І. Балла. Київ: Освіта, 1996. Т. 1. 792 с.
2. Андрусак І. Нобелівський лауреат Тумас Транстремер, якого ми не знаємо. *Літературний дайджест*. 18.10.2011 // Буквоїд. URL: <http://bukvoid.com.ua/digest/2011/10/18/103014.html>
3. Бацевич Ф. С. Словник термінів міжкультурної комунікації. URL: <http://terminy-mizhkult-komunikacii.wikidot.com>
4. Буккросинг // Вікіпедія: вільна енциклопедія. URL: <https://cutt.ly/74a2Jq>
5. Великий тлумачний словник української мови / уклад. В. Т. Бусел. Київ, Ірпінь: Перун, 2005. 1728 с.
6. Караванський С. Практичний словник синонімів української мови. Київ: Українська книга, 2000. 480 с.
7. Пономаренко А. Концепція «Мова як українознавство» у працях С. Я. Єрмоленко. *Культура слова*. 2012. Вип. 77. С. 77–81.
8. Пономарів О. Д. Культура слова: мовностилістичні поради. Київ: Основа, 1999. 239 с.
9. Рускуліс Л. В., Лукьяненко Д. В. Державомовна компетентність сучасного освітянина: теоретико-практичний аспект. *Вісник Глухівського НПУ імені Олександра Довженка*. 2018. Випуск 2 (37). Частина 1. С. 188–195.
10. Словотвір. *Майданчик для перекладів запозичених слів*. URL: <https://slovotvir.org.ua>
11. Старий і море. *Видавництво Старого Лева*. URL: <https://starylev.com.ua/starvy-i-more>

Дарія Лукьяненко,
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри теорії й методики
мовно-літературної
та художньо-естетичної освіти

Анастасія Кузнєцова,
старший викладач кафедри теорії й методики
мовно-літературної
та художньо-естетичної освіти
Миколаївський обласний інститут
післядипломної педагогічної освіти